

RECENSION

Nigel Blake m fl: *The Blackwell Guide to the Philosophy of Education*

Philosophy of Education är en stor och innehållsrik översikt med tjugo olika artiklar. Perspektivet är anglosaxiskt, i synnerhet brittiskt, men en svensk läsare har en hel del att hämta i boken.

Inledningen, som är en gemensam skapelse av de fyra utgivarna, är på många sätt givande. Den första fråga som inställer sig gäller helt naturligt vad undervisning har med filosofi att göra. Är ”philosophy of education” ett särskilt ämne, eller är filosofiska frågor öppet eller fördolt närvarande i all verksamhet som har med skola och utbildning att göra? Det senare är utgivarnas uppfattning: det man presenterar är inte en särskild sorts filosofi utan tillämpad filosofi i allmänhet.

Med en sådan utgångspunkt – som förefaller mig helt rimlig – kommer boken med nödvändighet att spegla en stor del av filosofins utveckling. Fokus ligger på 1900-talet, i synnerhet det sena 1900-talet. Här avhandlas alltså pragmatism och kritisk teori, postmodernism och feminism på ett sakkunnigt och inträngande sätt. Inledningen har givit det nödvändiga kittet för dessa framställ-

ningar. Det är en dramatisk utveckling som skildras: från den analytiska filosofins tilltro till att språklig ordning och reda skall lösa alla problem till postmodernismens universella klenro, från övertygelsen att vissa kunskaper har ett värde i sig till en fullständig relativisering av vetandet, från en könsblind ordning till en stridbar feminism. Man hade bara kunnat önska sig att inledarna mer explicit än vad som görs påpekat att detta inte är tre parallella utvecklingslinjer. Medan de båda förstnämnda förloppen innebär att det som hölls åtskilt framstår som mer homogent (eller kanske nebulöst), så innebär det tredje tvärtom att det som betraktades som en naturlig enhet nu avslöjas som fullt av sprickor och skillnader. Maxine Greenes och Morwenna Griffiths’ ”Feminism, Philosophy, and Education” är en spännande, mer personligt hållen betraktelse över olika erfarenheter av marginalisering och utanförskap.

I andra artiklar i samlingen behandlas frågan om huruvida filosofin eller snarare filosofisk verksamhet kan betyda något för undervisning och inlärning. Kritiskt tänkande är föremål för en sådan artikel, författad av Sharon Bailin och Harvey Siegel. Den är läsvärd men hade vunnit på om perspektivet inte varit så inskränkt anglo-

saxiskt; traditionen från Kant har mer att ge på detta område.

En hel sektion handlar om lärande och läroinnehåll. Den artikel som framför allt fångat min uppmärksamhet är den som handlar om universitetets förändring. Den har som andra artiklar i boken två författare, som här har valt att gå i polemik med varandra. Ronald Barnett och Paul Standish har alltså skrivit två avsnitt vardera, där deras oförenliga uppfattningar kommer till uttryck. Standish tror att aktivt försvar för ett universitet som inte bara blir statens redskap eller marknadens lekboll fortfarande är både möjligt och önskvärt. Barnett säger däremot rent ut att det gamla idealet om en ”liberal education” inte längre är möjligt. Men det betyder inte att idealet som sådant helt måste överges. Barnett talar tveklöst om ett kunskapssamhälle (en ganska förskräcklig glosa i mitt tycke) och hävdar att universiteten där med nödvändighet marginaliseras som kunskapsproducenter. De kan därmed inte heller ha monopol på någon bästa ”liberal education” utan snarare erbjuda alternativ till vad som ändå finns på andra håll i samhället.

En särskild artikel – en av de intressantaste i boken – handlar om utbildning och marknad. Den är skriven av David Bridges och Ruth Jonathan, som författat varsin sektion av den, dock utan att uttrycka oförenliga ståndpunkter. Snarare sammanfattar de med något olika tyngdpunkter en omfattande debatt om vad ”marknadseringen” av hela skolsystemet innebär. I uppfattningen att alla elever är konsumenter med samma rätt finns ju, åtminstone i det konservativa engelska skolsystemet, ett slags jämlikhetsaspekt. Samtidigt är det ett annat slag av ojämlikhet, näm-

ligen den ekonomiska, som med full kraft hotar att skapa nya klyftor. Dessutom blir det marknaden som bestämmer vad som är viktigt och oviktigt att förmedla till eleverna.

En synpunkt som ännu mer kunde ha kommit fram är den förenklade människobild som kommer till uttryck i marknadsliberalismen och inte minst i teorin om humankapitalet. En människa är enligt den uppfattningen först och sist ett knippe önskningar som hon måste få möjlighet att tillfredsställa. Önskemålen behöver inte nödvändigtvis vara pengar utan kan också vara andra värden i livet som ära, inflytande eller ett njutningsrikt liv. Även mer kulturella intressen kan tänkas. Men vad en människa än vill ha, söker hon enligt detta marknadstänkande maximera sin vinst för att få ut så mycket som möjligt av det hon eftersträvar.

Hon är med andra ord en beräkande varelse. Hon söker sin egen fördel. Även när hon tycks handla spontant finns det vanligtvis ett inslag av kalkyl i det hon gör. Hon finner att spontaniteten gynnar henne.

Den teori som bär upp humankapitalteorin liksom hela merkantileringen av utbildningsväsendet kan te sig på samma gång torftig och orealistisk. Men förändringen i skola och universitet har mindre med teori att göra än med makt. Det är väldiga krafter som verkar för en kunskapsförmedling underkastad ekonomiska beräkningar. Det ter sig mer lönsamt att behandla människan som en ekonomisk varelse än som en både nyfiken och kritisk kunskapssökare.

Sven-Eric Liedman

Sven-Eric Liedman är professor vid Institutionen för idéhistoria och vetenskapsteori, Box 200, 405 30 Göteborg. E-post: liedman@idehist.gu.se